

Πεζοπορώντας στον Άτλαντα του Μαρόκου

Κείμενο: Μάκης Κακολύρης

Φωτογραφίες: Γ. Δημητράκης, Μ. Κακολύρης, Π. Παρασκευοπούλου

Καθοδόν προς τον Άτλαντα.

Στο διάσελο Tizi M'Zik.

Μυθολογία

Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Άτλαντας ήταν γιος του Ιαπετού και της Ωκεανίδας Κλυμένης, αδελφός του Μειοίτιου, του Προμηθέα και του Επιμηθέα, και σύζυγος της Εσπερίδας, από την οποία απέκτησε επτά κόρες, τις Ατλαντίδες ή Εσπερίδες. Μετά την ήττα των Τιτάνων από τους Ολύμπιους θεούς κατά τον δεκαετή μεταξύ τους πόλεμο (Τιτανομαχία), ο Δίας επέβαλε ως τιμωρία στον Άτλαντα «τον πλατύ ουρανό να βαστά με το κεφάλι και τα χέρια του τ' ακάματα σε κρατερή ανάγκη υποταγμένος, στα πέρατα στέκοντας της γης, μπροστά απ' τις Εσπερίδες τις γλυκόφωνες» (Ησιόδου Θεογονία, 507-520, μτφρ. Σταύρος Γκιργκένης). Όχι μόνο η οροσειρά του Άτλαντα, αλλά και ο παρακείμενος ωκεανός έχουν πάρει το όνομά τους από αυτόν, όπως και η Ατλαντίδα που αναφέρεται στον πλατωνικό Κριτία και η ύπαρξή της τοποθετιόταν «πέρα από τις Ηράκλειες στήλες», γνωστές σήμερα ως στενά του Γιβραλτάρ. Το εκπληκτικό είναι ότι εκεί που εμείς σήμερα τείνουμε να βλέπουμε μόνο άψυχα βουνά, πελάγη ή ωκεανούς, όταν δεν έχουμε να τα επενδύσουμε με τις δικές μας ιστορίες και μνήμες, η φαντασία των αρχαίων έβλεπε ζωντανούς κόσμους, που απαρτίζονταν

από θεότητες, μυθικά πρόσωπα και τις ιστορίες τους, που, αν και πολλές φορές ανθρωπομορφικές, δεν είχαν τον άνθρωπο στο επίκεντρό τους.

Η οροσειρά του Άτλαντα

Η οροσειρά του Άτλαντα εκτείνεται σε μεγάλο μέρος της βορειοδυτικής Αφρικής, από το Μαρόκο και την Αλγερία μέχρι την Τυνησία. Έχει μήκος περίπου 2500χλμ. και αποτελείται από τρεις οροσειρές, παράλληλες μεταξύ τους, και χωρίζει

Τυναίκες, παρασκευάζουν το έλαιο αργάν.

Χαρακτηριστικό χωριό του Δυτικού Υψηλού Άτλαντα.

τη Μεσόγειο και τις ακτές του Ατλαντικού από την έρημο Σαχάρα. Η ψηλότερη κορυφή είναι το Τζέμπελ Τουμπκάλ (Jebel Toubkal), με υψόμετρο 4167μ. στο νοτιοδυτικό Μαρόκο. Η οροσειρά του Άτλαντα διαιρείται ως εξής: α) στις τρεις παράλληλες οροσειρές του Μαρόκου, δηλαδή, τον Αντι-Άτλαντα, τον Υψηλό ή Άνω Άτλαντα και τον Μέσο Άτλαντα· β) στον Σαχαριανό Άτλαντα, που βρίσκεται κυρίως στην Αλγερία, με το ανατολικό άκρο του να φτάνει στην Τυνησία και του οποίου ψηλότερη κορυφή είναι η Τζεμπέλ Αϊσά (Djebel Aïssa, 2236μ.)· και γ) στον Άτλαντα του Τελλ (Tell Atlas), ο οποίος εκτείνεται σε μήκος 1500χλμ. στη Βόρεια Αλγερία, με τα άκρα του να απολήγουν στο βορειανατολικό Μαρόκο και τη βορειοδυτική Τυνησία. Ψηλότερη κορυφή του είναι η Λαλλά Χεντιτζά (Lalla Khedidja, 2308μ.).

Υψηλός Άτλαντας, Αντι-Άτλαντας, Μέσος Άτλαντας

Αναφορικά με τον μαροκινό Άτλαντα, με κατεύθυνση από τον νότο προς τον βορρά, πρώτα απαντά ο Αντι-Άτλαντας, μετά ο Υψηλός Άτλαντας και τέλος ο Μεσαίος Άτλαντας. Ο Υψηλός Άτλαντας υψώνεται δυτικά στον Ατλαντικό Ωκεανό και εκτείνεται ανατολικά προς τα σύνορα Μαρό-

κου-Αλγερίας. Ο Υψηλός Άτλαντας υποδιαιρείται: α) στον Δυτικό Υψηλό Άτλαντα, όπου βρίσκεται το εθνικό πάρκο Τουμπκάλ (Toubkal), το οποίο δημιουργήθηκε το 1942, με την κορυφή Τζέμπελ Τουμπκάλ να δεσπόζει εντός του· β) τον Μεσαίο Υψηλό Άτλαντα, ο οποίος αποτελεί μια συμπαγή ασβεστολιθική μάζα που εκτείνεται από το Αζιλάλ (Azilal) μέχρι το Οουαρζαζάτ (Ouarzazate). Εδώ, υπάρχουν τοπία παρόμοια με αυτά του Κολοράντο των Ηνωμένων Πολιτειών, με ψηλά οροπέδια, φαράγγια και κορυφές διαβρωμένες από το νερό και τον αέρα. Το Jebel M'goun (4068μ.) αποτελεί την υψηλότερη κορυφή σε αυτό το τμήμα του Υψηλού Άτλαντα· γ) τον Ανατολικό Υψηλό Άτλαντα, από το τεράστιο οροπέδιο, εκ του οποίου πηγάζει ο ποταμός Μουλούγια (Moulouya). Στο βόρειο άκρο του βρίσκεται η ψηλότερη κορυφή του, η Jebel Ayachi (3747μ.).

Βέρβεροι

Τα βουνά του Άτλαντα κατοικούνται κυρίως από Βερβέρους, οι οποίοι ζουν από τη γεωργία και τη κτηνοτροφία στις κοιλάδες. Οι Βέρβεροι είναι ιθαγενείς της Βόρειας Αφρικής, που κατοικούν δυτικά της κοιλάδας του Νείλου, κυρίως στο Μαρόκο, την Αλγερία, την Τυνησία και τη Λιβύη. Η λέξη Βέρβερος προέρχεται από την αραβική λέξη

Στο χωριό Tizi Oussem.

Αλ Μπαρμπάρ, η οποία με τη σειρά της προήλθε από την ελληνική λέξη *βάρβαρος*. Υπάρχουν πάνω από 50 εκατομμύρια Βέρβεροι σε όλο το κόσμο. Ιστορικά μιλάνε τη βερβερική γλώσσα (*Tamazigt* στα βερβέρικα) και τοπικές διαλέκτους της. Περίπου το 95% του βερβερόφωνου πληθυσμού μιλά μία από τις επτά μεγάλες εκδοχές βερβερικών, με καθεμιά από αυτές να αριθμεί τουλάχιστον 2 εκατομμύρια ομιλητές. Το 2001, τα Βερβερικά ορίστηκαν συνταγματικώς ως επίσημη γλώσσα της Αλγερίας και το 2011 του Μαρόκου αντίστοιχα. Το βερβερικό αλβάβητο περιλαμβάνει κάποια γράμματα του ελληνικού, όπως τα Θ, Λ, Ε, Σ, Φ, Χ, των οποίων όμως η προφορά διαφέρει.

Πεζοπορώντας στις κοιλάδες του Άτλαντα

Εκτός από την ανάβαση στην κορυφή Τουμπκάλ του Άτλαντα, η εξόρμησή μας στο Μαρόκο με τον ΠΟΑ περιλάμβανε τετραήμερη πεζοπορία στις κοιλάδες και τα βερβέρικα χωριά του Δυτικού Υψηλού Άτλαντα. Το τοπικό γραφείο που ανέλαβε την οργάνωση τόσο της ανάβασής μας στην κορυφή όσο και της τετραήμερης πεζοπορίας μας ήταν το Bureau des Guides Imliil, το οποίο αποδείχτηκε εξαιρετικά φερέγγυο και καλά οργανωμένο. Το πουλμανάκι του γραφείου μάς περιμάζεψε από ένα μάλλον πολύβουο budget ξενοδοχείο

(Tachfine Hotel) στην περιοχή Γκελίζ (Gueliz) ή Ville Nouvelle (Νέα Πόλη) του Μαρακές, όπου βρίσκονται και τα μεγαλύτερα ξενοδοχεία, για να μας μεταφέρει νότια, διαμέσου του φαραγγιού Moulay Brahim, στο χωριό Imi Oughlad (1450μ.), στους πρόποδες του Δυτικού Υψηλού Άτλαντα, σημείο αφετηρίας της πεζοπορίας μας. Καθ' οδόν σταματήσαμε σε έναν γυναικείο συνεταιρισμό, προκειμένου να μας δείξουν οι γυναίκες διάφορα καλλυντικά και θεραπευτικά προϊόντα που έχουν ως βάση τους το έλαιο αργκάν (argan). Το συγκεκριμένο έλαιο προέρχεται από τους σπόρους του καρπού του ομώνυμου δένδρου (*Argania spinosa*) που αναπτύσσεται έως 8–10μ., ζει έως 200 χρόνια περίπου και είναι ενδημικό του Μαρόκου.

Στο χωριό Imi Oughlad συναντήσαμε τους δύο οδηγούς, τους δύο μαγείρους και τους τρεις μουλαράδες με τα μουλάρια τους που θα μας συνόδευαν κατά τη διάρκεια της πεζοπορίας μας. Πάνω από το χωριό δέσποζαν οι κορυφές Τουμπκάλ (4167μ), Αγκλίζιμ (Aglizim, 3650μ) και Ακσουάλ (Aksoual, 3847μ.). Μετά το καθιερωμένο τσάι που μας πρόσφεραν και την τακτοποίηση των πραγμάτων μας πάνω στα ταλαίπωρα ζώα, ξεκινήσαμε το περπάτημα με βορειοδυτική κατεύθυνση διασχίζοντας αραιά πευκοδάση, θάμνους ή μικρά δέντρα αρκεύθου, καθώς και καλαμποκώγραφα. Αρχικά, το τοπίο δεν διέφερε σημαντικά από αυτό αντίστοιχων βουνών χαμηλής βλάστησης στην Ελλάδα. Ευτυχώς, τα πράγματα θα άλλαζαν τις επό-

Πεζοπορώντας στον Δυτικό Υψηλό Άτλαντα.

μενες μέρες. Στο διάσελο Tiz n'tachete (2000μ), κάτω από τη σκιά ενός θάμνου, μας περίμενε ένας κύριος με τηνπραμάτεια του σε μια λεκάνη νερού, τα «μήλα των εσπερίδων», για να απολαύσαμε ένα ποτήρι κρύου φυσικού χυμού πορτοκαλιού. Λίγο παρακάτω, κι αφού δεν είχαμε περπατήσει παρά μόνο 2,5 ώρες, σταματήσαμε σε ένα μικρό λιβάδι για να φάμε το μεσημεριανό μας φαγητό, οκλαδόν πάνω σε ένα χαλί που είχαν στρώσει οι συνοδοί μας. Αυτή η ιεροτελεστία θα επαναλαμβανόταν καθημερινά περί τις δύο το μεσημέρι, έτσι που στο τέλος να μη μας ήταν πλέον σαφές αν είχαμε έρθει στο Μαρόκο για πεζοπορία ή για πάχυνση. Το μεσημεριανό περιελάμβανε ρύζι, φακές, λαχανικά, σαλάτα και φρούτο (πεπόνι, καρπούζι, κ.ά.), όλα πολύ νόστιμα. Σε αυτό προστίθονταν καθημερινά ένα αρκετά πλούσιο πρωινό, καθώς και το βραδινό, που περιλάμβανε σχεδόν πάντα κάποιο είδος τατζίν (tajine) ή κουσκούς. Τόσο το τατζίν όσο και το κουσκούς αποτελούν την πεμπουσία του μαροκινού φαγητού. Το τατζίν παρασκευάζεται με αρνί ή κοτόπουλο που μαγειρεύεται αργά μαζί με διάφορα μυρωδικά, μπαχαρικά, λαχανικά και φρούτα μέσα σε σκεπαστό κωνικό σκεύος που φέρει το ίδιο όνομα.

Στη συνέχεια της διαδρομής, με κατεύθυνση νοτιοδυτικά, το τοπίο είχε πλέον αλλάξει ριζικά. Στις σκουρόχρωμες και κοκκινόχρωμες πλαγιές δεν φύτρωνε απολύτως τίποτα. Χτισμένα από τοπικά υλικά, τα χωριά είχαν τα ίδια χρώματα με τους γύρω λόφους, ενώ βρίσκονταν πάντα στα ριζά τους, εφόσον μόνο εκεί κύλαγε κάποιο ρέμα ή μικρό ποτάμι που

έκανε τη διαβίωση εφικτή, χαρίζοντας μια στενή εύφορη ζώνη πρασίνου στην περιοχή. Μετά από δύο ώρες φτάσαμε στο χωριό Tihliwine, όπου και καταλήξαμε στο ομώνυμο ξενώνα. Γενικά, δεν αντιμετωπίσαμε προβλήματα με τους ξενώνες, εφόσον όλοι τους πληρούσαν τις στοιχειώδεις συνθήκες υγιεινής, ενώ διέθεταν ζεστό νερό. Βέβαια, σε αυτές τις περιπτώσεις, καλό είναι να έχει κανείς μαζί του ένα σεντόνι, μια μαξιλαροθήκη κι έναν υπνόσακο.

Την επόμενη μέρα κατευθυνθήκαμε προς το χωριό Tizyane (1750μ), του οποίου τα σπίτια ήταν φτιαγμένα από κόκκινο πηλό, για να κινηθούμε στη συνέχεια κατά μήκος της εύφορης κοιλάδας Assif n'ait Oussaden, περνώντας μέσα από περιοχές με καρυδιές, μηλιές και κερασιές, οι οποίες ήταν ανθισμένες, δημιουργώντας ένα μοναδικό τοπίο. Οι γυναίκες έπλεναν σκυμμένες τα ρούχα

Κρεπωλείο στο χωριό Tizgūt του Άτλαντα.

στα κανάλια νερού ρίχνοντας μας απλώς κλεφτές ματιές για να βεβαιωθούν ότι δεν τις φωτογραφίζαμε. Σχεδόν σε όλο το Μαρόκο, κάθε απόπειρα του αδηφάγου βλέμματός μας να καταγράψει φωτογραφικά το πολιτισμικό μας «ανοίκιο» συναντούσε τη σθεναρή αντίσταση κυρίως των γυναικών.

Καθώς διασχίσαμε το ρέμα και ανηφορίζαμε προς το επόμενο χωριό, συναντήσαμε αρκετές γυναίκες να ανηφορίζουν κι αυτές ζαλωμένες με ένα βαρύ σακί η καθεμιά τους που περιείχε χορτάρι που είχαν μαζέψει γύρω από το ρέμα, προκειμένου να θρέψουν τα ελάχιστα κατοικίδια που συντηρούν στο χωριό και αποτελούν τρόπο επιβίωσής τους. Η ίδια διαδικασία ήταν κάτι που επαναλαμβανόταν γι' αυτές τις γυναίκες καθημερινά. Δεν αποκλείεται να έπρεπε να μεταφέρουν το νερό στις οικίες τους με τον ίδιο τρόπο. Κάποιοι από εμάς προθυμοποιήθηκαν να μεταφέρουν το

φορτίο τους, κάτι που προκάλεσε πολλά χαμόγελα, πειράγματα και μια σύντομη διασάλευση της μεταξύ μας απόστασης.

Στο δρόμο μας συναντήσαμε πολλές όμορφες στάνες, σμιλυμένες σαν γλυπτά στις κοκκινωπές και σταχτιές πλευρές των λόφων. Βλέποντάς τες μου γεννήθηκε η ιδέα ενός φωτογραφικού άλμπουμ αφιερωμένου αποκλειστικά σ' αυτές, ιδέα που σίγουρα θα έχει ήδη υλοποιηθεί. Μετά το διάσελο Tizi N'taghrhourte (1995μ.) συνεχίσαμε προς την πηγή Assaka, όπου φάγαμε μεσημεριανό και πήραμε έναν σύντομο υπνάκο κάτω από τον ίσκιο πελώριων καρυδιών. Αφού καλύψαμε στη διάρκεια της ημέρας πορεία 15χλμ. σε διάστημα 6 ωρών, καταλήξαμε στο χωριό Tisgui (1850μ.), στην κοιλάδα του D'knt. Καθοδόν προς τον ξεώνα, αυτό που μας κέντρισε περισσότερο το βλέμμα ήταν τα υποτυπώδη, μικρά σε μέγεθος ψιλικατζίδικα και χασάπικα. Οι πεζούλες έξω από τα ψιλικατζίδικα αποτελούσαν τον τόπο συνάθροισης των ανδρών. Καφενεία δεν είδαμε. Το φτωχικά σπίτια του χωριού ήταν φτιαγμένα από λάσπη και άχυρο ή από πέτρα, με τα λίγα ζώα της οικογένειας να διαβιούν στο ισόγειο και τους ανθρώπους στα πάνω δωμάτια.

Καθώς απομακρυνόμασταν από το χωριό την επομένη, τρίτη μέρα της πεζοπορίας μας, συναντήσαμε αρκετές γυναίκες που έβγαζαν τα 3-4 προβατάκια που είχε η οικογένεια για βοσκή. Ευτυχώς γι' αυτές, το χωριό βρισκόταν στο ίδιο επίπεδο με το ρέμα και τα

Ο καταρράκτης Azib Famsouit.

Τα καταφύγια Les Mouflons και Toubkal.

σπαρμένα χωράφια τους, έτσι που δεν χρειαζόταν να μεταφέρουν την τροφή των ζώων στις πλάτες τους. Πιο ψηλά, εκτός από τις καρυδιές, ένα δίκτυο από κανάλια πότιζαν τις σπαρμένες από κριθάρια αναβαθμίδες. Το μονοπάτι που ακολουθήσαμε σκαρφάλαμε με μια φυσιολογική κλίση μέχρι το διάσελο Tizi N'tagdalte (2600μ.) μέσα από ένα βιβλικό σκουρόχρωμο τοπίο, το οποίο δεν φιλοξενεί παρά μόνο κάποιους διάσπαρτους χαμηλούς θάμνους, που προσθέτουν τη δική τους κιτρινοπράσινη πινελιά χρώματος στο όλο σκηνικό. Αυτό που πρέπει να αναφερθεί είναι η ήπια κλίση όλων των μονοπατιών που ακολουθήσαμε κατά τη διάρκεια της πεζοπορίας μας συνολικά, πράγμα που τα καθιστά προσπελάσιμα στον καθένα ή την καθεμιά που μπορεί να πεζοπορήσει σχεδόν ένα εξάωρο καθημερινά. Ακολουθώντας στη συνέχεια το ποτάμι Agou, που κάποια στιγμή συναντά το έτερο ποτάμι Tamsoult, τα νερά των οποίων δημιουργούν την εύφορη κοιλάδα του Assaden, κατευθυνθήκαμε προς το χωριό Tizi Oussem (1850μ.), όπου και ο αξιοπρεπής ξενώνας στον οποίο καταλύσαμε. Στην πραγματικότητα, το Tizi Oussem δεν απείχε παρά μόνο μισή ώρα ποδαρόδρομο από το χωριό Tihliwine, στο οποίο είχαμε καταλύσει στο τέλος της

πρώτης μέρας της πεζοπορίας μας. Ουσιαστικά, κατά τις τελευταίες δύο μέρες πεζοπορίας είχαμε διαγράψει ένα πέταλο σε ένα κομμάτι του Δυτικού Υψηλού Άτλαντα που εξακολουθεί να παραμένει τουριστικά άθιχτο.

Το πρωί της επόμενης, τέταρτης μέρας, ξεκινήσαμε για τον καταρράχτη Azib Tamsoult (2204μ.), τον ψηλότερο καταρράχτη στον ορεινό όγκο του Τουμπκάλ, ο οποίος βρίσκεται μεταξύ των κορυφών Jbel Tasghimout (2664μ.) and Adrar Adj (3729μ.). Οι δύο πιο τολμηροί από εμάς δεν έχασαν την ευκαιρία να απολαύσουν τα κρύα νερά

Ανεβαίνοντας προς την κορυφή Τζέμπελ Τουμπκάλ.

του. Στη συνέχεια κατευθυνθήκαμε στο διάσελο Tizi M'Zik (2500μ.), απ' όπου μπορούσαμε να δούμε πλέον την εντυπωσιακή κοιλάδα του Ιμλίλ (Im-Ilil). Πολλά τουριστικά γραφεία προσφέρουν μονοήμερες πεζοπορικές εκδρομές στον καταρράχτη από το Ιμλίλ (1740μ.) διάρκειας 8 ωρών. Ωστόσο, το μονοπάτι από το Ιμλίλ μέχρι το διάσελο είναι αρκετά επικλινές, και ως εκ τούτου κοπιώδες.

Στο Ιμλίλ, καταλύσαμε στον εντυπωσιακό ξενώνα Toubkal Ecolodge, στην κοινότητα Temetert, απολαμβάνοντας υψηλού επιπέδου εξυπηρέτηση και πρόσβαση στο διαδίκτυο μετά από 4 μέρες. Το Ιμλίλ αποτελείται από επτά διαφορετικές κοινότητες που βρίσκονται στην ομώνυμη κοιλάδα και προϋπήρχαν του χωριού που είναι γνωστό με το ίδιο όνομα και δημιουργήθηκε σχετικά

πρόσφατα για να καλύψει τον συνεχώς αυξανόμενο αριθμό τουριστών που καταφθάνουν κυρίως για να σκαρφαλώσουν στην κορυφή Τουμπκάλ. Το Ιμλίλ προσφέρει όλα αυτά που χρειάζεται ένας ορειβάτης: ανεύρεση οδηγών βουνού και μουλαριών, αλλά και εξοπλισμού για το ταξίδι προς την κορυφή.

Την πρώτη μέρα της ανάβασής μας προς την κορυφή Τουμπκάλ και πέμπτη της πεζοπορικής μας περιπλάνησης κατευθυνθήκαμε προς το παρακείμενο χωριό του Aremd (2000μ.), το οποίο

Λίγο πριν την κορυφή.

Στην κορυφή Γέμιελ Τουμπκάλ (4.157μ.).

βρίσκεται στην κοιλάδα Ait Mizane και αριθμεί 1900 κατοίκους. Από εκεί ξεκινά το ευκρινές, σηματοδοτημένο μονοπάτι προς τα καταφύγια και την κορυφή. Ωστόσο, μετά τη δολοφονία, στις 17 Δεκεμβρίου 2018, δύο γυναικών πεζοπόρων, της Louisa Vesterager Jespersen από τη Δανία και της Maren Ueland από τη Νορβηγία, οι οποίες είχαν κατασκηνώσει για το βράδυ δίπλα στο κυρίως μονοπάτι, δεν επιτρέπεται η πεζοπορία εντός του Εθνικού Πάρκου του Τουμπκάλ χωρίς τη συνοδεία κάποιου ντόπιου (δεν χρειάζεται να είναι απαραίτητως οδηγός βουνού). Βέβαια, ποτέ από τότε δεν έχει λάβει χώρα κάποιο παρόμοιο συμβάν.

Το μονοπάτι ανηφορίζει με ήπια κλίση, περνώντας μετά από περίπου μια ώρα από το ιερό Sidi Shamharoush (2430μ.), αφιερωμένο σε έναν τοπικό άγιο προ-ισλαμικής προέλευσης, του οποίου ο τάφος, ένας γιγαντιαίος βράχος βαμμένος λευκός, εξακολουθεί να αποτελεί τόπο προσκυνήματος για εκείνους που ελπίζουν στη μεσολάβησή του για την επίλυση προσωπικών τους προβλημάτων ή απλώς για να τους φέρει καλή τύχη. Το μονοπάτι συνεχίζει να ανεβαίνει με έναν σταθερό ρυθμό ακολουθώντας το ποτάμι που σε κάποια σημεία σχηματίζει μικρούς καταρράχτες και βάθρες. Διαγράφει διάφορα ζιγκ-ζαγκ, ενώ έχει διαρκώς θέα προς τις χιονισμένες, απότομες, βραχώδεις κορυφές του Υψηλού Άτλαντα, κάποιες εκ των οποίων φτάνουν τα 4000μ. Έχοντας καλύψει 11χλμ., μετά από 5 ώρες πεζοπορίας φτάσαμε στα καταφύγια

«Les Mouflons» (Οι Ίβηκες) και «Toubkal», τα οποία βρίσκονται κάτω από τη δυτική πλευρά της κορυφής Τουμπκάλ. Χιόνι βρήκαμε στο μονοπάτι μόλις λίγο πριν φτάσουμε. Καταλύσαμε στο κατά τη γνώμη μου καλά οργανωμένο και χωρίς πάρα πολύ κόσμο «Les Mouflons».

Αφού φάγαμε πρωινό την επομένη το πρωί, ετοιμαστήκαμε για τη μεγάλη ανάβαση στην ψηλότερη κορυφή της Βόρειας Αφρικής, την Τουμπκάλ (4167μ). Φορέσαμε ζεστά ρούχα, δέσαμε τα κραμπόν στις μπότες μας και ανάψαμε τους φακούς μας. Το χιόνι δεν ήταν ιδιαίτερα παγωμένο, αλλά τα κραμπόν μας χάριζαν μια επιπλέον ασφάλεια, ιδίως όσον αφορά τα εκτεθειμένα σημεία της διαδρομής. Ευτυχώς, ο αέρας είχε κοπιάσει την προηγούμενη μέρα. Πέρασαμε το καταφύγιο «Toubkal» και το ρέμα, για να κινηθούμε στη συνέχεια αριστερά προς τη βόρεια κοιλάδα του βουνού. Η διαδρομή προς την κορυφή δεν παρουσιάζει τεχνικές δυσκολίες. Συνεπώς, ενδείκνυται για κάθε πεζοπόρο που περπατάει συχνά και έχει ένα καλό επίπεδο φυσικής κατάστασης. Υπάρχουν μόνο κάποια ελάχιστα εκτεθειμένα σημεία ή κάποια άλλα με σάρα, που χρήζουν λίγο παραπάνω προσοχής, και φυσικά το πρόβλημα του υψομέτρου. Ευτυχώς, κανένας/καμία από εμάς δεν αισθάνθηκε αδιάθετος/-η. Αντιθέτως, όλοι αισθανόμασταν ενθουσιασμένοι από την ανάβαση του χιονισμένου βουνού το χάραμα, με το πρώτο φως να λούζει τις απότομες κορυφές και

Πίσω στο καταφύγιο Les Mouflons.

πλαγιές του. Όταν φτάσαμε στο διάσελο ο αέρας έγινε δυνατότερος και το κρύο πιο τσουχτερό. Στις 9 το πρωί, μετά από 3,5 ώρες πεζοπορίας, αφού είχαμε καλύψει 5χλμ., βρισκόμασταν κάτω από τη σιδερένια πυραμίδα που έχει τοποθετηθεί στην κορυφή. Η απεριόριστη θέα από τους ώμους

του τιτάνα Άτλαντα ήταν μαγευτική: από την πεδιάδα του Μαρακές μέχρι τον Υψηλό Άτλαντα στον βορρά και από τον Αντι-Άτλαντα μέχρι τη Σαχάρα στον νότο. Αφού φωτογραφίσαμε και φωτογραφήθηκαμε σε διάφορους συνδυασμούς και πόζες και αφού μοιράστηκε ο καθένας μας με τους υπόλοιπους και τις υπόλοιπες τα συναισθήματα που ένιωθε, πήραμε τον δρόμο της επιστροφής προς το καταφύγιο. Σε δύο ώρες ήμασταν πίσω, ενώ μετά από άλλες 4 ώρες, έχοντας καλύψει από το πρωί 21χλμ., φτάσαμε στο Ιμλίλ, για να μας μεταφέρει στη συνέχεια το πουλμανάκι του γραφείου στο ξενοδοχείο μας στο Μαρακές.

Το Μαρακές

Την επομένη αναχώρησαν για την Ελλάδα τα πέντε από τα δέκα μέλη που αποτελούσαν την ομάδα. Οι υπόλοιποι ενοικίασαμε ένα αυτοκίνητο για μια σύντομη πενταήμερη περιδιάβαση του Μαρόκου. Λίγα λόγια όμως πριν για το Μαρακές, το οποίο είχα τη δυνατότητα να το γνωρίσω την πρώτη και την τελευταία μέρα της παραμονής μου στο Μαρόκο. Το Μαρακές βρίσκεται στο νοτιοδυτικό Μαρόκο και είναι η πέμπτη μεγαλύτερη πόλη της χώρας, με ένα εκατομμύριο κατοίκους. Το Μαρακές είναι γνωστό ως «Κόκκινη Πόλη», εφόσον τα κτήριά του, ακόμη και τα σύγχρονα, είναι βαμμένα στο κόκκινο χρώμα, πράγμα που του προσδίδει ένα ιδιότυπο ύφος. Η εντυπωσιακή Μεδίνα, δηλαδή, η παλαιά πόλη του Μαρακές, με τα δεκάδες στενά της, αποτελεί από το 1985

Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Το όνομα της πόλης πιθανολογείται ότι προέρχεται από τις βερβερικές λέξεις *mur (n) akuch*, που σημαίνει *Χώρα του Θεού*, ενώ η ονομασία του Μαρόκου φέρεται να προέρχεται από την ίδια ρίζα. Από τους μεσαιωνικούς χρόνους μέχρι και τις αρχές του εικοστού αιώνα, ολόκληρη η χώρα του Μαρόκου ήταν γνωστή ως το «Βασίλειο του Μαρακές», καθώς η πόλη συχνά αποτέλεσε πρωτεύουσα του βασιλείου. Το Μαρακές ιδρύθηκε πιθανόν το 1070μ.Χ. από τον Αμπν-Μπακρ ιμπν-Ουμάρ Αμπν, σπληρχηγό και δεύτερο ξάδερφο του βασιλιά της δυναστείας των Αλμοραβιδών Γιου-σούφ ιμπν Τασφίν (1061–1106μ.Χ.).

Στο κέντρο του Μαρακές δεσπόζει ο ψηλός μιναρές (77μ.) του τζαμιού Κουτουμπία (Koutoubia) που οικοδομήθηκε το 1147μ.Χ. Είναι διακοσμημένος με ποικίλα γεωμετρικά τοξοειδή μοτίβα, ενώ η αιχμηρή του οροφή περιλαμβάνει τέσσερις επιχρυσωμένες μπάλες χαλκού, των οποίων το μέγεθος μικραίνει προς την κορυφή, κάτι που αποτελεί παραδοσιακό στυλ του Μαρόκου. Διακόσια μέτρα από το τζαμί βρίσκεται η πολυσύχναστη επίπεδη πλατεία Τζεμάα ελ Φνα (Djemaat El Fna), η οποία το πρωί καταλαμβάνεται κυρίως από πάγκους που πωλούν φυσικούς χυμούς, πωλητές νερού με παραδοσιακά δερμάτινα ασκία νερού, καθώς και παραδοσιακούς μουσικούς με πίπιζες και νταούλια, δίπλα σε γητευτές φιδιών και σε διάφορους άλλους που επιδεικνύουν αλυσοδεμένους μακάκους της μπαρμπαριάς σε διάφορα ακροβατικά κόλπα, προσπαθώντας όλοι τους να προσελκύσουν το φιλοδώρημα του ευρωπαίου τουρίστα. Βέβαια, εδώ η συμμετοχή του «περιεργου» τουρίστα που δήθεν έλκεται από αυτό το αλλόκοτο θέαμα και θέλει να το φωτογραφίσει είναι επαίσχυντη, αφού κατά αυτόν τον τρόπο διαιωνίζει αυτό το διαρκές έγκλημα εναντίων των ταλαίπωρων ζώων. Νωρίς το απόγευμα, οι γητευτές φιδιών παραχωρούν τη θέση τους σε μάγους, αγόρια χορευτές της βερβερικής φυλής Chleuh του Άτλαντα (θα ήταν ενάντια στις πα-

Σοκάκι στο Μαρακές.

ραδόσεις για τα κορίτσια να παρέχουν τέτοιου είδους ψυχαγωγία), εμπόρους παραδοσιακών φαρμάκων και παραμυθάδες, οι οποίοι λένε τις ιστορίες τους στα βερβερικά ή τα αραβικά σε ένα ακροατήριο ντόπιων. Καθώς πέφτει το σκοτάδι, η πλατεία γεμίζει με δεκάδες υπαίθριους πάγκους με φαγητό, με τον κόσμο να κατακλύζει την πλατεία, όπου όμως οι τιμές δεν είναι φτηνές, όπως ίσως θα ανέμενε κάποιος/-α. Από τη μία πλευρά της πλατείας βρίσκεται η παραδοσιακή αγορά («σουκ» στα αραβικά) του Μαρακές, η οποία αποτελείται από πολυάριθμους πάγκους ή καταστήματα που εξυπηρετούν τόσο τις κοινές καθημερινές ανάγκες των ντόπιων, όσο και το τουριστικό εμπόριο. Στις άλλες πλευρές της πλατείας υπάρχουν ξενοδοχεία, καφέ που προσφέρουν πανοραμική θέα προς την πλατεία από τις βεράντες τους (π.χ. Zeit Café), ενώ στενά δρομάκια οδηγούν στα σοκάκια

της Μεντίνας, η οποία εκτείνεται σε μια περιοχή 6τχλμ., αποτελώντας έτσι μια από τις μεγαλύτερες μεντίνες του Μαρόκου. Εδώ βρίσκεται και το ανταλλακτήριο συναλλάγματος «Hotel Imlil» με τις καλύτερες τιμές που βρήκαμε στο Μαρακές.

Ίσως το εντυπωσιακότερο αξιοθέατο στο Μαρακές είναι το Παλάτι της Μπαχία (Bahia), ένα αραβούργημα έκτασης 8000τμ., του οποίου η κατασκευή ξεκίνησε στη δεκαετία του 1860 από τον μεγάλο βεζίρη Si Moussa και επεκτάθηκε από τον γιό του και διάδοχο Abu 'Bou' Ahmed. Βέβαια, στο παλάτι συρρέουν κάθε χρόνο περί τις εννιακόσιες χιλιάδες επισκέπτες, με αποτέλεσμα να υπάρχει συνεχώς πολύς κόσμος. Ίσως η καλύτερη ώρα για να το επισκεφθεί κανείς είναι νωρίς το πρωί ή το απόγευμα, όταν η άφιξη των τουριστικών γκρουπ είναι ελαττωμένη. Η Μεγάλη αυλή ή Cour d'Honneur αποτελεί ένα από τα εντυπωσιακότερα μέρη του παλατιού. Με διαστάσεις 50Χ30μ., είναι στρωμένη με ιταλικό μάρμαρο Καράρα και περιβάλλεται από μια κομψή και πολύχρωμη ξύλινη γαλαρία. Αυτές οι γαλαρίες παρέχουν πρόσβαση στα περίπου 80 δωμάτια που πιστεύεται ότι αποτελούσαν μέρος του χαρεμιού του Ba Ahmed και κατοικίες των παλλακίδων του. Στο ανατολικό άκρο αυτής της αυλής υπάρχει μια μεγάλη αίθουσα, γνωστή ως Salle d'Honneur, διαστάσεων 20Χ8μ., που διαθέτει ψηλή οροφή με μερικές από

τις καλύτερες ζωγραφισμένες διακοσμήσεις στο παλάτι. Εκτός από τις υπέροχες τετράγωνες αυλές με κήπους (π.χ. Μεγάλο και Μικρό Ριάντ), το παλάτι φημίζεται για τη διακόσμησή του. Οι τοίχοι του διαθέτουν γύψινες επιφάνειες σκαλισμένες με αραβικές επιγραφές, γεωμετρικά σχέδια, αραβουργήματα και *muqarnas* (είδος τρισδιάστατης ισλαμικής αρχιτεκτονικής διακόσμησης). Τα δάπεδά του είναι καλυμμένα με πλάκες μαρμάρου και μαροκινά πλακάκια *zellij*. Μεταξύ των πιο περίτεχνων στοιχείων του είναι οι οροφές από ξύλο κέδρου βαμμένες με πολύχρωμα λουλουδάτα σχέδια.

Ένα από τα πιο γνωστά ταφικά μνημεία της πόλης είναι οι Τάφοι των Σααντί (Saadian Tombs), οι οποίοι βρίσκονται δίπλα στο νότιο τείχος του τζαμιού Kasbah και που χτίστηκαν τον 16^ο αιώνα ως βασιλική νεκρόπολη για τη δυναστεία των Σααντί. Οι σημαντικότεροι τάφοι φέρουν οριζόντιες ταφόπλακες από λεπτό λαξευμένο μάρμαρο, ενώ άλλοι είναι απλώς καλυμμένοι με πολύχρωμα πλακάκια *zellij*. Αναμφίβολα, η αίθουσα του μουσουλίου του σουλτάνου Αχμάντ αλ-Μανσούρ (Ahmed Al Mansour) είναι η εντυπωσιακότερη όλων, με στέγη από σκαλιστό ξύλο κέδρου που υποστηρίζεται από δώδεκα μαρμαρένιους κίονες. Ο Αλ Μανσούρ πέθανε με λαμπρότητα το 1603, αλλά, μερικές δεκαετίες αρ-

γότερα, ο Αλαουίτης σουλτάνος Μουλέι Ισμαήλ (Moulay Ismail) έκλεισε με πέτρινο τοίχο στους Τάφους της Σααντίας για να κρατήσει τους προκατόχους του μακριά από τα μάτια και το μυαλό των υπηκόων του. Οι τάφοι άνοιξαν ξανά από του Γάλλους το 1917. Ίσως η επίσκεψή μου στο συγκεκριμένο μνημείο να μου είχε προξενήσει μεγαλύτερη εντύπωση αν δεν είχα επισκεφθεί νωρίτερα το Παλάτι της Μπαχία.

Η περιπλάνησή μου στο Μαρακές τελείωσε με την επίσκεψή μου στους Κρυφούς Κήπους (Le Jardin Secret), η ίδρυση των οποίων αριθμεί περισσότερα από 400 έτη. Ο παραδοσιακός ισλαμικός κήπος υδροδοτείται από ένα ανακαινισμένο *khettara* (υπόγειο σύστημα άρδευσης). Με τα σκιερά παγκάκια του και το ωραίο του κιόσκι, ο κήπος αποτελεί ιδανικό σημείο χαλάρωσης ή ξεκούρασης. Υπάρχει εκεί άλλωστε ένα καφέ. Ωστόσο, θα πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του ότι η είσοδος κοστίζει 8€. Βέβαια, οι μεγαλύτεροι και παλαιότεροι κήποι στο Μαρακές είναι οι κήποι Μενάρα στα δυτικά της πόλης και οι κήποι Αγκντάλ στα νότια. Οι κήποι Μαζορέλ αποτελούν μια όαση με φοινικόδεντρα, κάκτους, βουκαμβίλιες, λίμνες και σιντριβάνια, που κατασκεύασε ο Γάλλος ζωγράφος Ζακ Μαζορέλ και αργότερα αγόρασε ο σχεδιαστής μόδας Υβ Σαιν-Λωράν (1936-2008),

του οποίου η σχέση αγάπης με το Μαρακές άρχισε το 1966 και αποτυπώνεται στο μουσείο που φέρει το όνομά του και άνοιξε τις πύλες του το 2017. Η παλαιά πόλη διαθέτει πολυάριθμα ριάντ (riad) και ιστορικές κατοικίες, πολλές εκ των οποίων λειτουργούν ως ξενοδοχεία. Το ριάντ προσδιορίζει έναν τύπο μαροκινής παραδοσιακής αρχοντικής κατοικίας που το κέντρο της καταλάμβανε μια αυλή με κήπο. Αυτή η κατασκευή παρείχε στους ενοίκους ιδιωτικότητα και μείωνε τη θερμοκρασία μέσα στο κτήριο.

Περιδιαβαίνοντας το υπόλοιπο Μαρόκο

Μετά το Μαρακές, ξεκινήσαμε τη σύντομη πενταήμερη οδική μας περιπλάνηση σε μια χώρα που καταλαμβάνει έκταση 446.550τχλμ., δηλαδή είναι σχεδόν 3,5 φορές μεγαλύτερη από την Ελλάδα. Αρχικά, αποφασίσαμε να κινηθούμε νοτιοανατολικά, με προορισμό τους αμμόλοφους πλησίον της κωμόπολης Μερζούγκα (Merzuga), που εσφαλμένα πιστεύαμε ότι επρόκειτο για την έρημο Σαχάρα. Μετά από 4 ώρες οδήγησης, πρώτος μας σταθμός ήταν η προστατευόμενη από την UNESCO οχυρωμένη κωμόπολη (Ksar) Αϊτ-Μπεν-Χαντού

(Ait-Ben-Haddou). Η Aït-Μπεν-Χαντού είναι φτιαγμένη εξολοκλήρου από κόκκινες πλίνθους και βρίσκεται στους πρόποδες των νότιων πλαγιών του Υψηλού Άτλαντα, κατά μήκος της παλαιάς διαδρομής καραβανιών μεταξύ της Σαχάρας και του Μαρακές. Αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα μαροκινής αρχιτεκτονικής που χρησιμοποιεί ως πρώτη ύλη τον άργιλο, έστω κι αν είναι εμφανείς οι παρεμβάσεις που έχει υποστεί ως σκηνικό διαφόρων ταινιών του Χόλυγουντ (π.χ. *Λώρενς της Αραβίας*, *Ιησούς της Ναζαρέτ* κ.ά).

Επόμενη στάση μας ήταν η πόλη Ουαρζαζάτ (Quarzazate), σημαντικότερο αξιοθέατο της οποίας αποτελεί η κάσπη Ταουρίρτ (Taourirt Kasbah). Είδη φρουρίου ή οχυρού, οι κάσπες ήταν μέρη όπου κατοικούσε ο τοπικός άρχοντας και σημείο άμυνας όταν η πόλη δεχόταν επίθεση. Αφού διασχίσαμε την αγορά («σουκ» στα αραβικά), επισκεφθήκαμε τη μεδίνα, όπου βρίσκεται και η εβραϊκή συναγωγή. Διανυκτερεύσαμε στον υπέροχο και φθινό ξενώνα «1,2,3 Soleil» εντός του προστατευόμενου από την UNESCO φοινικοδάσους (*palmeraie*) της κωμόπολης Σκούρα (Skoura), 40χλμ. από το Ουαρζαζάτ. Βέβαια, η πλοήγηση στο λαβυρινθώδες δίκτυο χωματόδρομων του απέραντου φοινικόδασους αποτελεί αργό μαρτύριο.

Την επομένη έπρεπε να καλύψουμε μια από-

σταση 360χλμ. για να φτάσουμε στην κωμόπολη Μερζούγκα, απ' όπου θα ξεκινούσε το σύντομο ταξίδι μας στην έρημο. Στη διαδρομή συναντήσαμε υπέροχα τοπία σε κόκκινο και μωβ χρώμα που έμοιαζαν με τον φημισμένο κόκκινο βράχο της Αυστραλίας *Uluru*. Καθ' οδόν, σταματήσαμε στον οικισμό Ait Ouglif για να πεζοπορήσουμε στο εντυπωσιακό φαράγγι Νταντές (Dadès), έστω μόνο για ένα δίωρο λόγω έλλειψης χρόνου, κατά μήκος ενός στενού μονοπατιού που σχημάτιζαν πελώριοι κόκκινοι γρανιτένιοι βράχοι διαφόρων σχημάτων. Καθ' όλη τη διαδρομή μάς ακολουθούσε μια ομάδα παιδιών σε ρόλο ξεναγών προσβλέποντας σε κάποια μικρή αμοιβή.

Μετά από έξι ώρες αγόγγυστης οδήγησης από τον Γιάννη, ο οποίος ήταν επίσης ο ιθύνων νους της πενθήμερης περιπλάνησής μας, φτάσαμε στην Μερζούγκα που βρίσκεται στις παρυφές των αμμόλοφων του Έργκ Τσέμπι (Erg Chebbi), κοντά στα σύνορα με την Αλγερία. Το Έργκ Τσέμπι είναι ένα από τα πολλά έργκ του Μαρόκου, δηλαδή μεγάλες εκτάσεις αμμόλοφων που σχηματίζονται από την παρασυρμένη από τον άνεμο άμμο. Αυτές βρίσκονται σε μια περιοχή ημίγονων προσαχάρων στεπών και δεν αποτελούν μέρος της ερήμου Σαχάρα, που βρίσκεται σε κάποια απόσταση νοτιότερα. Κατά τόπους, οι αμμόλοφοι του Έργκ Τσέμπι φτάνουν μέχρι τα 150 μέτρα ύψος πάνω

Καμηλιέρης στο Έργκ Τσέμπι.

Το βυρσοδευείο Chuara στη Φεζ.

από τη γύρω χαμάντα (βραχώδη έρημο) και συνολικά καταλαμβάνουν μια έκταση 28χλμ. από τον βορρά προς τον νότο και 5-7χλμ. από την ανατολή προς τη δύση. Ακολουθώντας την περιπατημένη, αγοράσαμε το κλασικό τουριστικό πακέτο (45€ το άτομο) που περιλάμβανε μεταφορά στην έρημο με καμήλες σε απόσταση περίπου 1,5 ώρας από τη Μερτσούγκα, παρακολούθηση καθ' οδόν του ηλιοβασιλέματος από κάποιο ψηλό αμμόλοφο, διανυκτέρευση σε υποτιθέμενες σκηνές νομάδων στο τέλος των αμμόλοφων, φαγητό και ζωντανή μουσική της Σαχάρας δίπλα στη φωτιά (οι καλλιτέχνες μάς εγκατέλειψαν μετά από τρία τραγούδια), με επιστροφή στη Μερζούγκα το επόμενο πρωί.

Επόμενος σταθμός η Φεζ ή Φεζ (Fez), στα βόρεια της χώρας. Αυτό σήμαινε ότι θα έπρεπε να καλύψουμε 470χλμ. προηγουμένως την ίδια μέρα, κάτι που μεταφράζεται σε περίπου 8 ώρες οδήγησης. Βέβαια, τα πράγματα ξεκίνησαν πολύ εντυπωσιακά γιατί αμέσως μετά το Ερφούντ (Erfoud) άρχισε να απλώνεται μπροστά μας η κοιλάδα Ζιζ (Ziz), μια πράσινη γραμμή πολλών χιλιομέτρων από χιλιάδες φοίνικες, χαραγμένη στο κόκκινο βραχώδες τοπίο, το οποίο χρονολογείται από την Ιουρασική εποχή. Η κοιλάδα έχει σχηματιστεί από τη διάβρωση ασβεστολιθικών πετρωμάτων από τον ποταμό Ζιζ, ο οποίος πηγάζει από τα βουνά του Υψηλού Άτλαντα και ρέει για 282χλμ. κατα-

λήγοντας στην έρημο Σαχάρα στην Αλγερία. Καθ' οδόν προς τη Φεζ, εισπράξαμε και την πρώτη κλήση της τροχαίας για υπερβολική ταχύτητα, για τον λόγο ότι πηγαίναμε με 67χλμ. την ώρα και όχι με 60χλμ. που ήταν το όριο ταχύτητας. Συμπέρασμα; Αν η εξουσία δεν γεννά το παράλογο, σίγουρα το επιτείνει, εφόσον έχει τη δύναμη να επιβάλλει ό,τι της καπνίσει!

Η Φεζ είναι μία από τις τέσσερις «αυτοκρατορικές πόλεις». Οι άλλες τρεις είναι το Μαρακές, το Ραμπάτ και η Μεκνές. Η πόλη χωρίζεται σε τρία μέρη, τη Μεδίνα της Φεζ ή Παλαιά Φεζ (Fes el Bali), το Φεζ Τζνιντ, που αποτελεί τη νέα πόλη εκτός μεδίνας, και τη Ville Nouvelle, το νεότερο κομμάτι της πόλης, που κτίστηκε από τους Γάλλους. Η Μεντίνια της Φεζ ιδρύθηκε το 789μ.Χ. και έχει χαρακτηριστεί Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO από το 1981. Εντός της Μεδίνας απαγορεύεται η κυκλοφορία αυτοκινήτων. Αναμφίβολα, τα χιλιάδες σοκάκια της (πάνω από 9000), οι στοές της, τα σουκ (αγορές) της, τα ωραία της κτήρια, τα σπιτία της, οι μυρωδιές της, αλλά και ο κόσμος που την κατοικεί, καθιστούν τη Μεδίνα της Φεζ αξιοθέατο απαράμιλλης ομορφιάς. Σίγουρα, αποτελεί λόγο για να μη παραλείψει να την επισκεφθεί κανείς, αν βρίσκεται στο Μάροκο. Εμείς της αφιερώσαμε δύο μέρες. Πολύτιμος βοηθός για να μπορέσουμε να βρούμε το δρόμο

Μεντρεσές, Boon Ininia στη Φες.

μας στα χιλιάδες σοκάκια της Μεδίνας, αλλά και στις μετακινήσεις μας στο Μαρόκο γενικότερα, υπήρξε το πρόγραμμα πλοήγησης *maps.me*, το οποίο δεν απαιτεί σύνδεση wi-fi και που μπορεί κανείς να το κατεβάσει στο κινητό του δωρεάν από το διαδίκτυο.

Εντός της Μεδίνας επισκεφθήκαμε το βυρσοδεψείο Chouara (Chouara Tanneries), ένα από τα πιο εμβληματικά αξιοθέατα της πόλης. Από τα γύρω μπαλκόνια (προτείνεται η είσοδος από τον αρ. 10 της Derb Chouara) μπορεί να δει κανείς τους βυρσοδέψες να καθαρίζουν και να επεξεργάζονται τα δέρματα με διάφορους παραδοσιακούς τρόπους ή να τα βουτούν σε στρογγυλές μικρές πέτρινες δεξαμενές με χρωματιστές βαφές. Καλύτερος χρόνος για να επισκεφθεί κανείς τα βυρσοδεψεία είναι το πρωί, όταν ακόμη ο χώρος σφύζει από ζωή και οι δεξαμενές είναι γεμάτες από πολύχρωμες βαφές. Βέβαια, μπορεί η όλη διαδικασία να είναι εντυπωσιακή για εμάς τους τουρίστες, δεν παύει όμως να είναι μια πολύ σκληρή, άκρως ανθυγιεινή εργασία για τους ίδιους τους βυρσοδέψες.

Επίσης, επισκεφθήκαμε την εβραϊκή συνοικία και τη συναγωγή Ben Danan, η οποία οικοδομήθηκε τον 17ο αιώνα για την εξυπηρέτηση των *megorashim*, Εβραίων που κατάγονταν από τους

εκδιωχθέντες από την Ισπανία. Η συναγωγή είναι διακοσμημένη με όμορφα πράσινα πλακάκια, τερκουάζ οκταγωνικές κολώνες και λαμπερούς πολυελαίους. Στο υπόγειο υπάρχει ένα *mikvah* (τελετουργικό λουτρό), το οποίο γεμίζει από μια υπόγεια πηγή νερού. Μέχρι το 1948, ζούσαν στο Μαρόκο περί τους 300.000 Εβραίους. Πολλοί έφυγαν μετά την ίδρυση των κρατών του Μαρόκου και του Ισραήλ. Σήμερα διαβιούν στο Μαρόκο μόνο 3000 με 8000, κυρίως στην Καζαμπλάνκα. Στη Φες, κοιμηθήκαμε στο φτηνό και βολικό από άποψη πάρκινγκ και πρόσβασης στη Μεδίνα Riad Dar Senhaji, το οποίο, αν και εξωτερικά θύμιζε παράπηγμα, εσωτερικά ήταν πολύ όμορφο διακοσμημένο και καθαρό, ενώ διέθετε μια πολύ όμορφη ταράτσα, στην οποία μας σέρβιρε το πρωινό μια εξαιρετικά ευγενική κυρία. Ωραία φάγαμε στο *La Tarbouche*.

Η απόσταση μεταξύ Φες και Μαρακές είναι 540χλμ. Ευτυχώς, στο μεγαλύτερο μέρος του ο δρόμος είναι αυτοκινητόδρομος. Τα διόδια όμως διόδια! Τελευταία μας στάση καθ' οδόν προς το Μαρακές ήταν το Ραμπάτ, πρωτεύουσα της χώρας από το 1912. Οι μεγάλες λεωφόροι με τα φοινικόδεντρα της Ville Nouvelle, τα ωραία της κτήρια, η θέα προς τον Ατλαντικό ωκεανό και το δέλτα του ποταμού Μπου Ρεγκρέγκ, η κεντρική της πα-

ραλία, η άθικτη και ατμοσφαιρική της κάσπα, και η μεδίνα, που είναι πολύ λιγότερο τουριστική από εκείνες των άλλων μεγάλων πόλεων, κάνουν τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη του Μαρόκου, με τα περίπου δύο εκατομμύρια πληθυσμό, αρκετά ελκυστική. Επισκεφθήκαμε την υπό ανακαίνιση κάσπα της Ουντάγιας (Kasbah des Oudais), η οποία καταλαμβάνει τη θέση του αρχικού ριμπάτ (φρούριο-μοναστήρι) που έδωσε στην πόλη το όνομά της. Αποτελείται κυρίως από λευκά ασβεστωμένα σπίτια, τα περισσότερα από τα οποία χτίστηκαν από μουσουλμάνους πρόσφυγες που ήλθαν από την Ισπανία. Η θέα προς τον ωκεανό από την Plateforme du Sémarphore, το υψηλότερο σημείο της, είναι εντυπωσιακή.

Η δεύτερη κλήση της τάξης των 30€ που δεχτήκαμε από την τροχαία για παραβίαση διαχωριστικής γραμμής και ευτυχώς πληρώσαμε επί τόπου δεν μας πτόησε και συνεχίσαμε ακάθεκτοι προς το Μαρακές. Περάσαμε, αν και δεν σταματήσαμε γιατί είχε ήδη νυχτώσει, από το Ιφράν (Ifrane), δημοφιλές θέρετρο που βρίσκεται σε 1665μ.

υψόμετρο στον Μέσο Άτλαντα. Στα βερβερικά, «ιφράν» σημαίνει «σπηλιές». Διαθέτει όμορφα σπίτια με κόκκινες οροφές που θυμίζουν πολύ ελβετικές ορεινές εξοχικές κατοικίες, ανθισμένα παρτέρια κατά μήκος των δρόμων, πάρκα με λίμνες, ενώ περιβάλλεται από δάση βελανιδιάς και κέδρου. Το Ιφράν οικοδομήθηκε τη δεκαετία του 1930 από τους Γάλλους, οι οποίοι απέβλεπαν στη δημιουργία θέρετρου αλπικού στιλ. Αποτελεί δημοφιλή ημερήσιο προορισμό το καλοκαίρι για πικνίκ, ενώ το χειμώνα το επισκέπτονται πλήθη σκιέρ. Στο Ιφράν λειτουργεί το αγγλόφωνο Πανεπιστήμιο Al Akhawayn, στο οποίο σπουδάζει η νεαρή μαροκινή ελίτ. Φτάνοντας στο Μαρακές, καταλύσαμε στον αξιοπρεπή και φτηνό ξενώνα Dar Habache εντός της Μεδίνας, κάτι όμως που μας δυσκόλεψε στην προσέγγισή του.

Με τα εντυπωσιακά ψηλά βουνά του, τα χαρακτηριστικά του βερβέρικά χωριά, τα μαγευτικά του φαράγγια και οάσεις και το ιδιαίτερο και πολυποικίλο γεωλογικό του ανάγλυφο, το Μαρόκο αποτελεί έναν πεζοπορικό παράδεισο, ο οποίος σε καμία περίπτωση δεν εξαντλείται στην άβαση

Στα σοκάκια της Φεζ.

στην κορυφή Τουμπκάλ του Δυτικού Υψηλού Άτλαντα, όσο εντυπωσιακό κι αν είναι κάτι τέτοιο. Η καλύτερη εποχή για να πεζοπορήσει κανείς στο Μαρόκο είναι η άνοιξη, όταν δεν έχει ξεκινήσει ακόμη η ζέστη, ενώ η πρόσβαση δεν δυσχεραίνεται από τα χιόνια. Το κόστος της εξαήμερης πεζοπορίας μας στο Μαρόκο (συμπεριλαμβανομένης της ανάβασης στην κορυφή) ήταν 360€ έκαστος. Τα αεροπορικά εισιτήρια κυμάνθηκαν ανάλογα την ημέρα που πετάξαμε και την αεροπορική εταιρεία που επιλέξαμε από 300 έως 450€. Δυστυχώς, δεν υπάρχει απευθείας πτήση από την Αθήνα για το αεροδρόμιο Μενάρα (Menara) του Μαρακές. Η πενταήμερη ενοίκιαση αυτοκινητίου ανήλθε σε 180€ συνολικά. Την ομάδα του ΠΟΑ αποτελούσαν εκτός από εμένα οι Αντώνης Παπακωνσταντινίδης, Βασίλης Θ., Γιάννης Λυκοτραφίτης, Γιάννης Δημητράκης, Ιλεάνα Παρπούλα, Κλεοπάτρα Χατζηγιώση, Κατερίνα Αναγνωστοπούλου, Κώστας Μανιός και Πόπη Παρασκευοπούλου. Θερμά ευχαριστώ στον Γιάννη Δημητράκη, ο οποίος οργάνωσε την εξόρμησή μας στον Άτλαντα εκ μέρους του ΠΟΑ.

ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2023 • ΤΕΥΧΟΣ 268

πεζοπορία
ορειβασία
ΑΝΑΡΡΙΧΗΣΗ
canyoning
ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΑ
ορειβατικό σκι

NARVTINDEN - LOFOTEN

MUSALA ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

ΤΟΥΒΚΑΛ ΜΑΡΟΚΟ

ARARAT

Νορβηγία: Νησιά Λοφότεν • Οδοιπορικό στην Ανατολία & ανάβαση στο Αραράτ • Ορόβιες Άλπεις
Διάσχιση Ρίλα και Πιρίμ • Πεζοπορώντας στο Μαρόκο • Πεζοπορώντας στο Κιργιστάν